

דף כ

'איבעיא להו, אמרה איני שותה מחמת בריותא וחזרה ואמרה שותה אני, מהו? כיון דאמרה איני שותה, טמאה אני קאמרה, וכיון דאחזיק נפשה בטומאה לא מציא הדרה בה, או דילמא כיון דאמרה שותה אני, גליא דעתה דמחמת ביעתותא הוא דאמרה. תיקו' — משמע לכאורה שאם אומרת בפרוש 'טמאה אני' אינה יכולה לחזור מדבריה, הגם כשנותנת אמתלא לדבריה. (כן כתב הנצי"ב בחידושו כאן ולהלן כב: ובהעמק שאלה קכא,א. וכן דעת הבית-מאיר — אה"ע קטו,ו).
ואולם המנחת-חינוך (שסה,יא) נקט שנתנית אמתלא מועילה (לשיטת האחרונים שמועילה 'אמתלא' בכל עד אחד — ע' שב שמעתא ו,ח), ודברי הגמרא אמורים כשאין 'אמתלא'. (ונראה שיש לדחות את הראיה מכאן, מפני שכשאומרת 'טמאה אני' אכן אין זו אמתלא טובה לומר שאמרה כן מפני יראת המים, כי לא היה לה להודות בטומאה אלא לומר סתם 'איני שותה'. אבל אם תתן אמתלא הגונה — שאני. וכן כתב בשו"ת אור שמח ג, עע"ש).

'צריך שיתן מר לתוך המים. מאי טעמא? דאמר קרא: מי המרים — שמרים כבר' — פירוש, 'מי' הוא לשון סמיכות, ו'המרים' אינו נסמך אליו, ולכן נדרש כאילו כתוב 'מי הדברים המרים', משמע שנותן דברים אחרים מרים במים. (המאירי. וכן פרשו את כוונת רב"ע (נשא ה,יח). וע"ש בפרוש הרמב"ן. ולנצי"ב כאן שתי דרכים אחרות בבאור הדרש).

'מגילתה נגזת' — לפי שאין בה כל שימוש. ואפילו להתלמד בה קטן אינה ראויה — לדעת התנאים [מלבד רבי יוסי] שאין כותב הפרשה בשלימותה אלא מדלג. ועוד יש לומר שלכך היא נגזת משום קלון לאותה אשה. ובדומה לבהמה שנעבדה בה עבירה שנהרגת משום קלון. (עפ"י גבורת ארי יומא לו:)

'המים נשפכין' — אפילו לדעת רבי יוחנן בירושלמי, שמי סוטה נפסלים בלינה והרי יש בהם קדושה (וכן פסק הרמב"ם — ד,יב), המים הללו נשפכים כשאר חולין (כמשמעות דברי הרמב"ם שם ה"ד), שהואיל ונשתיירו ושוב אינם מיועדים לשתייה, הרי הם כקדשים שמתו שפקעה קדושתן. (עפ"י אבי עזרי סוף הלכות סוטה. וב'חדושים ובאורים' העיר על לשון הרמב"ם, שלכאורה אף אם היתה בהם קדושה היו נשפכים ואינם טעונים גניזה. ושם היו צריכים עיבור צורה).

'זהם אומרים הוציאנה שלא תטמא העזרה' — פירוש, הכהנים אומרים לישראלים או לישראליות הנמצאים שם שהם יוציאנה, שהכהנים עצמם מוזהרים מן הטומאה. (חדושים ובאורים)

'חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה' — לא שיעשו תקנה בשביל הסוטה עצמה, אלא הכוונה ששאר נשים היודעות שזינתה ואין המים בודקים אותה, ידעו שמפני שהזכות תולה לה. (הערות במסכת סוטה)

'שםא תחסיר אות אחת או תתיר אות אחת נמצאת אתה מחריב את כל העולם כלו' — הריטב"א (בשו"ת קמב) הביא מכאן כראיה, שספר תורה שחסר אות או יתר פסול. (אבל רש"י פירש בע"א. וע' מאירי).

וזו לשון מהר"צ חיות: 'הזהיר כן לרבי מאיר, מפני שידענו דדרכו היה לעשות סימנין ולכתוב בגליון דרשות, כמו שמצינו במדרש פרשת בראשית בספרו של ר"מ כתוב טוב מאד — טוב מות, ותחת כתנות עור כתוב אור באל"ף... וכבר התעוררו המפרשים על זה דחלילה וחס לומר דספרו של ר"מ היה משונה מספרים שלנו. אולם האמת כי ר"מ בשעת למודו בתורה שבכתב היה כותב בצדו על הגליון סימנים על איזה אותיות, למען יזכור הדרשות אשר נאותין בעיניו בענין זה, ולמען יהיה נשמר אצלו בכח הזכר, כי היה אסור אז הכתיבה לדברים שבע"פ והותר להם עשיית הסימנים... וזה הכוונה אשר הזהירו רבי ישמעאל כאן שלא ירגיל לעשות כן לכתוב הרמזים בגליון הספר, שמא יטעו התלמידים ויחשבו כי הנכתב על הגליון הוא תקון לגוף הספר ויחריבו את העולם כלו'. (ע"ע בענין זה בספר 'עמודים בתולדות הספר העברי' — הגהות ומגידים, עמ' 74)

'אמר לי, וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו? התורה אמרה ומחה — כתב שיוכל למחות' — רש"י (כאן) פרש שקפידתו של רבי ישמעאל היתה רק על פרשת סוטה שבספר תורה. (ולפי זה, רבי מאיר שאמר בסמוך 'לכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו חוץ מפרשת סוטה', קיבל דברי רבו אחר כך). אולם התוס' (בעירובין יג. ד"ה חוץ) נקטו בפשטות שהקפיד על כל הספר, אם משום שלמד ב'גזרה שוה' שאר הספר מסוטה, או אסר מדרבנן.

ולפי אותה דעה שפרשת הסוטה שבספר תורה, אין מטילין בה קנקנתום — כתב בשפת-אמת (ועירובין שם), אין הספר נפסל משום כך. ואף הוסיף שאין זה חלק מדיני הספר, אלא שאין כותבין בקנקנתום, כדי שנוכל למחוק לסוטה. ויש מי שצדד לפרש שאין כאן חיוב, אלא כלומר אם חפץ שיוכל למחוק לה מן התורה, יכתוב פרשת סוטה בכתב שיוכל להימחק. (ע' חדושים ובאורים).

וכבר מבואר בחידושי הריטב"א בעירובין שם, שאין זה משום קדושת ס"ת, כי מה נשתנתה פרשת סוטה משאר הספר, אלא רק כדי שנוכל למחוק לסוטה מהספר. ולכך — כתב — בזמן הזה שאין מגילת סוטה, אין להקפיד על הטלת קנקנתום לכתובת ס"ת. אמנם, מהתוס' בסוגיתנו (ד"ה אמר) משמע שהוא דין דאורייתא שפרשת סוטה שבספר-תורה תהא כתובה באופן שראייה להמחק. ותמיהני שלא העיר השפ"א מהתוס'.

באור ענין הטלת קנקנתום לרבי מאיר ע"ד הרמז והסוד, ע' בספר 'דובר צדק' עמ' 8.

'אתא לקמיה דרבי ישמעאל וגמר גמרא, הדר אתא לקמיה דרבי עקיבא סבר סברא' — ג' ג' רא' בלשון האמוראים היא המשנה. ו' סברא' היא הגמרא שלנו — פירוש המשנה וטעמיה. [ובלשון התנאים הם 'משנה' ו'תלמוד' — כמו ששינינו בן עשר למשנה, בן ט"ו לתלמוד]. (עפ"י רש"י; מחזור ויטרי עמ' 550. וערש"י שבת יג: מגילה כו: כת: ב"מ לג: חולין מד: נדה ז סע"ב).

וכן 'שימוש תלמידי חכמים' פרש"י בכ"מ שזהו הגמרא, שהיו מתאספים ביחד ועוסקים בכך ונותנים טעם לדברי המשנה. ערש"י להלן כב רע"א; ברכות מז: ועוד.

ע"ע בענין זה: שו"ע הגר"ז הלכות תלמוד תורה פרק ב ובקונטרס אחרון; לקט שיחות מוסר לגר"א שר, ח"ב — קונטרס תלמוד תורה עמ' שיב ואילך).

(ע"ב) 'למחוק לה מן התורה איכא בינייהו, והני תנאי כי הני תנאי...' — משמע שהנידון אינו אלא משום דין 'לשמה' אבל משום הורדה מקדושה אין לחוש במה שלוקח מספר תורה ומחוק לסוטה. וצריך לומר כיון שאמרה תורה ימחה שמי על המים, גם זה נכלל באותו דין, ואין לחוש

משום קדושת ספר. (עפ"י אמת ליעקב וחדושים ובאורים. ועוד צדד בחו"ב שמא גם מגילת סוטה לעולם יש בה קדושת חומשים. וע"ע 'הערות במסכת סוטה').

'דכמה דלא קרבה מנחתה לא בדקי לה מיא' — מחכמי הדורות האחרונים ז"ל עמדו על קושיא אחת: לשיטת הסוברים 'בעלים מפגלים' — היינו, אם בעלי הקרבן חשבו מחשבת פיגול בזמן שהכהן עשה את קרבנם — פיגול הוא. לשיטה זו, כל סוטה שזינתה והפצה בהצלתה, תפגל את מנחתה ושוב לא תיבדק, שהרי אין המים בודקים עד שתיקרר המנחה בהכשר?

עשרות תשובות ניתנו על כך על ידי גדולי תורה בדור שעבר; עיין ב'שדי חמד' (מערכת מ' כלל יז) מכתבים מרבנים שונים על שאלה זו, וספרים שונים שדנו בענין. הגדיל לעשות הגאון המופלא רבי יוסף ענגיל זצ"ל, שכתב חיבור שלם ובו שמונים תירוצים בדרכים שונות, ומהם מסועפים חידושים וענינים רבים. וקראו בשם 'גבורות שמונים'. (עוד זאת יש להעיר, מדוע אין חוששים שתטמא עצמה (או שלא תיטהר לנדתה) ותטמא את המנחה בעת התנופה. וע' ב'תורת משה' להחת"ס על התורה — נשא).

'זהם אומרים הוציאואה... והתניא טמא מת מותר ליכנס למחנה לזיה...' — אף על פי שמדרבנן אסרו חכמים לטמא מת ליכנס לחיל ולעזרת נשים (כמו ששינוי בכלים א,ח), אך הואיל ואין בזה איסור תורה רק מעלה דרבנן, לא אסרו אלא שלא להיכנס לכתחילה אבל להוציאה כשהיא שם אין לחוש. כן תירץ רבנו תם.

ור"י פירש (וכ"כ הרא"ש בתוספותיו) שדיוק הגמרא הוא מלשון 'הוציאואה הוציאואה' שתי פעמים (כך היתה גרסתם במשנה, וכ"ה במאירי), ואם לא שאסור מהתורה לא היו ממהרים כל כך. (עפ"י תוס' יבמות ז: ד"ה וראה; פסחים צב סע"א).

א. יש להעיר שמלשון רבנו תם בספר הישר (תשובה כ) אין מפורש שטמא שנמצא שם פטור מלצאת, אלא כתב 'להוציא שלא תטמא ליכא למיחש' — ואדרבה, מלשון זה היה נראה לדייק רק שאין חוששים להוציאה כעת שמא תטמא, אבל אם היא טמאה ודאי, חייבים להוציאה.

אך נראה שאף לדברי הראשונים שאין איסור על הטמא להישאר במחנה לזיה, יש איסור להיטמאות שם, שהרי זה כנכנס לכתחילה, דמה לי מכניס גוף טמא מה לי מכניס טמאה לגוף. ועל כן הוצרך רבנו תם לומר שאין חוששים שמא תטמא, והיינו משום שאין כאן מעשה בידים, והרי זה כמי שכבר נטמא, שאינו חייב לצאת. אבל בלאו הכי היה אסור. וע"ע בראשונים — תמיד כו.

ב. באור סברת ר"י הנ"ל, פרשו אחרונים (ע' קובץ הערות יבמות ועוד), לפי שיסוד איסור דרבנן אינו איסור חפצא אלא משום חובת הציות לחכמים ואיסור המראה על דבריהם (ע"ע בזה במוכא בבכורות לז), הלכך כל שאינו ממרא אין בו איסור. ולכן אין חיוב למהר כל כך ולהוציאה, כי אף ללא המהירות אין כאן המראה כל שאינו משהה את הטמאה).

'שמא תפרוס נדה... ביעתותא מרפיא' — ואולם בשאר מקרים של בעתה אין לחוש שמא ראתה דם, [והרי מקושית התוס' משמע שאין לחלק בעניננו בין 'שמא תראה' ל'שמא ראתה'], ואף אין מצריכים אותה לבדוק — יש לומר מפני שמרגשת בעקירת הדם [וכמו שנאמר באסתר ותתחלחל המלכה שהרגישה שנפתח חללה], ולכך חוששים כאן שמא תראה ותרגיש, אבל בכל אשה שנבעתה אין לחוש כלל שמא ראתה דם, כל שלא הרגישה בדבר. (עפ"י משיב דבר ח"ב לג)

רבי ישמעאל אומר שנים עשר חדש. ואעפ"י שאין ראייה לדבר זכר לדבר... — משם אין כל

ראיה שתולה שנים עשר חדש בלבד ולא יותר, כי באותו רשע פסקה המצוה לאחר י"ב חדש. (שפת אמת. ולפי"ו להלן היה יכול לפרש מאי אעפ"י שאין ראיה לדבר בדרך זו).

*

ובמקום גדלים על תעמוד — אם הרב גדול ממך, שאי אתה יכול לעמוד על דבריו ולהבינם — אל תעמוד לפניו אלא תלך לרב אחר שאינו חריף כמוהו, ללמוד הימנו. כמו רבי מאיר שלמד תחילה אצל רבי עקיבא ולא היה יכול למיקם קמיה והלך אצל רבי ישמעאל בן אלישע ולמד ממנו, ואח"כ כאשר נתגדל, חזר ובא לרבי עקיבא. (באור הגר"א — משלי כה,ו)

דף כא

הערות ובאורים בפשט

'... ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, הגיע לפרשת דרכים (ושם הכיר את דרכו — רש"י) ניצל מכולם... מאי פרשת דרכים... תלמיד חכם ויום מיתה... תלמיד חכם ויראת חטא... תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא' — יש לדקדק על לשון 'פרשת דרכים', שלכאורה משמעה מצב של תהייה וספק, ולמה לא אמרו 'הגיע למקום ישוב' או 'למחוז חפצו'? (ואולי המונח 'פרשת דרכים' מורה דוקא על בירור הדרך, על שם הסימונים והשלטים המפרשים את הדרכים. וכשהגיע לאותו מקום, נתבררה לו דרכו). שמא יש לפרש ששאלה זו עצמה כלולה בשאלת הגמרא 'מאי פרשת דרכים'. וכל אחד משלשת התירוצים שבגמרא, רמזו יפה בביטוי 'פרשת דרכים'; —

'יום המיתה' נתכנה 'פרשת דרכים' כדרך שאמר רבן יוחנן בן זכאי (ברכות כח:): 'יש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם'; 'ת"ח ויראת חטא' — על שם שתלמיד חכם המגיע למדרגה זו, בכל צעדיו ועניניו הרי הוא כאדם שנמצא על פרשת דרכים, ששוקל ודן בדעתו אם להימין או להשמאל, להתיר או לאסור. וכך גם כינו את האדם שהגיע להורות הלכה לרבים ('דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא'), כמי שנמצא בפרשת דרכים ומורה לרבים את הדרך אשר ילכו בה. ע"ע דברים מאלפים בספר עלי שור ח"א עמ' רל-רלא.

'דבר אחר: עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה' — לפי תירוצי רב יוסף ורבא דלהלן, אין לפרש 'עבירה מכבה מצוה' — מלהגן מיסורין ופורענות, (שהרי עדיין יקשה כיצד זכות תולה לה, הרי עבירה מכבה מצוה). ולכן פרש רש"י (בר"ה בעידנא) שהכוונה לנטילת שכר על המצוה לעתיד.

ובספר 'תקנת השבים' (לר"צ הכהן, טו, עמ' 151) פרש (על פי המשך הסוגיא) שהכוונה לענין הצלה מן החטא ומיצר הרע, שהרי לענין זה בלבד קיים החילוק בין מצוה לתורה, שהמצוה אינה מצילה מן החטא בעידנא דלא עסיק בה (ולרבא אף בדעסיק בה). והטעם, משום ש'עבירה מכבה מצוה' — היינו, שענין הצלה מן החטא הוא כענין 'מצוה גוררת מצוה', והלא גם 'עבירה גוררת עבירה', ולכן העבירה מכבה את כח המצוה שכנגדה, ונשאר שקול בבחירתו.